

Tıp Tarihindeki Ortopedik Efemeralar

Orthopaedic Ephemeris in History of Medicine: Review

Şükrü Sarper GÜRSU,^a
Türkan GÜRSU,^b
Timur YILDIRIM,^a
Hazım Alper GÜRSU,^a
Vedat ŞAHİN^a

^aOrtopedi ve Travmatoloji Kliniği,
Baltalimanı Kemik Hastalıkları
Eğitim ve Araştırma Hastanesi,

^bKadın Hastalıkları ve Doğum Kliniği,
Başkent Üniversitesi İstanbul Hastanesi,
İstanbul

Geliş Tarihi/Received: 12.06.2013
Kabul Tarihi/Accepted: 09.09.2013

Yazışma Adresi/Correspondence:
Şükrü Sarper GÜRSU
Baltalimanı Kemik Hastalıkları Eğitim ve
Araştırma Hastanesi,
Ortopedi ve Travmatoloji Kliniği,
İstanbul,
TÜRKİYE/TURKEY
sarper154@yahoo.com

ÖZET Efemera sözcüğü, gündelik yaşantımızda kullandığımız; “ıvır zıvır” olarak adlandırabileceğimiz pek çok objeyi ifade etmektedir. Kime ait olduğu bile belli olmayan eski bir fotoğraf, kullanılmış bir konserve kutusu, eski bir reçete, ikramiye çıkmayan bir piyango bileti, reklam amaçlı bir kitapçık, bir kira kontratı, eski sertifikalar ya da bir kutu kibrit rahatlıkla efemera olarak adlandırılabilir. Örneklerden de anlaşılacağı gibi; bu objeler aslında koleksiyon amaçlı üretilmemiş olsalar da; zaman içerisinde bazı koleksiyonerleri cezbetmiş ve tüm dünyada çeşitli koleksiyonlar ortaya çıkmıştır. Bugün dünyanın pek çok yerinde saygın müzayede evleri tarafından büyük efemera müzayedeleri düzenlenmekte ve ayrıca her gün internet üzerinden binlerce efemera el değiştirilmektedir. Efemera koleksiyonları, özellikle çocuk ve gençlere geçmiş hakkında bilgi verme ve eski dönemlerin gündelik yaşantısını tanıtmaya gibi konularda oldukça etkili olmaktadır. Efemera kavramının, çok kapsamlı bir terim olması dolayısıyla, bu tip koleksiyonerliğin çeşitli alt gruplarının oluşması bir zorunluluk haline almış ve zamanla efemeracılığın, gastronomik efemeracılık, medikal efemeracılık ve ortopedik efemeracılık gibi tematik çeşitleri de oluşmuştur. Ortopedik efemera koleksiyonerliği, Ortopedi ve Travmatoloji Biliminin geçmişine sahip çıkma, bu bilim dalını gençlere sevdirmeye ve geçmişle geleceğe taşıma açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada, Ortopedi ve Travmatoloji bilimine dair, gerek Türkiye gerekse yurt dışı kaynaklı çeşitli efemeralar tanıtılmakta ve bu şekilde Ortopedi ve Travmatoloji biliminin Türkiye ve dünyadaki geçmişine dair küçük bazı bilgiler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Efemera; ortopedi; tarih; tıp tarihi

ABSTRACT The word ephemera defines many things such as “this or that” in our daily lives. An old anonymous photograph, a used can, an old recipe, a lottery ticket with no award, a commercial brochure, a rental contract, old certificates or a box of matches can all be called as an ephemera. These things are not specifically produced for collectors however, some people had desire to collect them, and various collections arose worldwide. Today, in many parts of the world prestigious auction halls organize ephemera auctions and thousands of ephemeris are interchanging everyday on internet. Ephemera collections are especially important for giving information to children and young people and they are important to introduce old times' every day lifestyles to them. As the word ephemera covers lots of issues, this kind of collecting things, led to subgroups as a must and thematic variations such as gastronomic ephemera, medical ephemera and orthopedic ephemera arose in time. Orthopedic ephemera collectors, preserve history of Orthopedics and Traumatology Science, and it is important to transfer historic values to today, and also make youngsters be interested in this area of science. In this study, we present some information about the history of Orthopedics and Traumatology Science both in Turkey and worldwide, by introducing various ephemeris, both domestic and international.

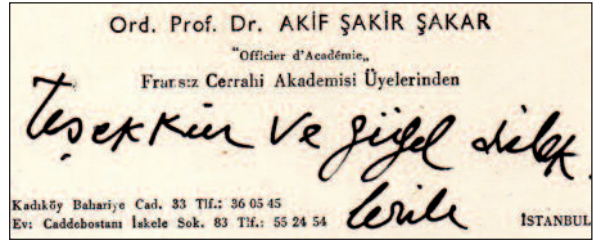
Key Words: Ephemera; orthopedics; history; history of medicine

Efemera, kelime anlamı olarak; günlük yaşamımıza dair 'ıvır zıvır' olarak tarif edilebilecek objeleri ifade etmektedir. Bu objeler aslen saklanma ya da bir kolleksiyonun parçası olma gibi amaçlarla üretilmemiş olsalar da zaman içerisinde bazı kolleksiyonerlerin ilgisini çekmiş ve bugün dünya çapında pek çok kişi efemera kolleksiyonu yapar olmuştur. Hatta bazı efemera müzeleri kurulmuş, diğer bazı çok tanınmış müzenin de efemera bölümleri oluşturduğu görülmüştür.

Efemera kavramının çok geniş olması, zamanla efemera kolleksiyonerliğinin alt gruplarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Tarihte bilinen ilk efemerist Samuel Pepys adında günlükleri ile ünlü bir İngilizdir.^{1,2} Medikal efemera, gastronomik efemera veya resmi evrak efemeraları gibi farklı alanlarda yoğunlaşan efemera kolleksiyonları gibi sayıları çok fazla olmamakla beraber özellikle ortopedik efemera toplayan kolleksiyonerler de mevcuttur. Bilinen en önemli medikal efemeristlerden birisi de William H. Helfand'dır.³ Bu çalışmada tamamı yazarlardan birine (SG) ait olan bazı ortopedik efemera örnekleri sunulmaktadır.

TÜRK ORTOPEDİK EFEMERA ÖRNEKLERİ

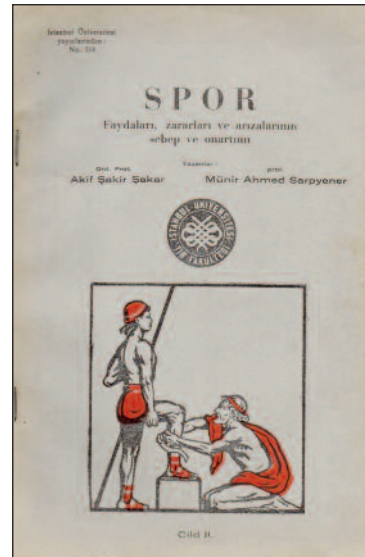
Ord.Prof.Dr. Akif Şakir Şakar(1888-1961), Türk Ortopedi ve Travmatolojisi için çok önemli bir isim olup; Askeri Tıbbiye'yi bitirmesini takiben çeşitli hastanelerde çalışmış, 1. Dünya Savaşı esnasında Hilali Ahmer Harp Hastanesi'nde çalışırken İngilizlere esir düşmüş, savaş sonrasında uzun uğraşlarla ilk müstakil Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniği'ni kurmuş ve yıllar boyunca Türk Ortopedi'sine hizmet ederek pek çok değerli ismin yetişmesini sağlamıştır. Ayrıca Türk Ortopedi ve Travmatoloji Derneği'nin (TOTDER) kurucusudur.⁴ Resim 1'de, aynı zamanda Fransız Cerrahi Akademi üyelerinden de olan Ord. Prof. Dr. Akif Şakir Şakar'ın kendisi tarafından imzalanmış olan kendi kartviziti görülmektedir (Resim 1). Akif Şakir Şakar, 1935 yılında birinci, 1958 yılında da ikinci cildi basılan bir Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniği Dersleri Kitabı yazmış ve yayınlamıştır (Resim 2a, b). Prof. Dr. Münir Ahmed Sarpyener ile beraber kaleme aldığı, İstanbul Üniversitesi yayınlarından çıkan "Spor; Faydaları, zararları ve arızalarının sebep ve onartımı" adlı iki ciltlik eser, bu alanda yazılan ilk eserlerden biridir (Resim 3). Akif Şakir Şakar, yazdığı kitapların yanı sıra pek çok dergiye de "Çocuk maluliyetle-

RESİM 1: Ordinaryüs Profesör Doktor Akif Şakir Şakar'ın kartviziti.

RESİM 2: Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniği Dersleri kitabının A) 1936 baskısı olan birinci ve B) 1958 baskısı olan ikinci cildi.

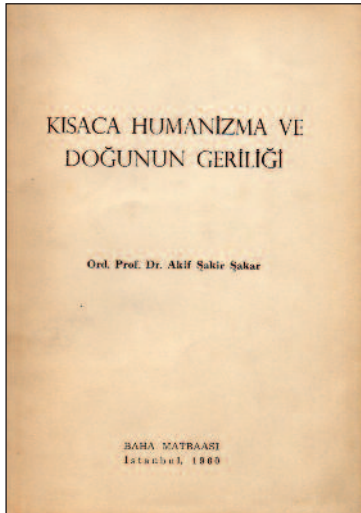

RESİM 3: Spor; Faydaları, Zararları ve Arızalarının Sebep ve Onartımı adlı kitabın kapağı.

rarları ve arızalarının sebep ve onartımı" adlı iki ciltlik eser, bu alanda yazılan ilk eserlerden biridir (Resim 3). Akif Şakir Şakar, yazdığı kitapların yanı sıra pek çok dergiye de "Çocuk maluliyetle-

RESİM 4: A) 1957 yılında basılan Sağlık Dünyası adlı derginin kapağında Akif Şakir Şakar, B) 1940 yılına ait, Prof. Dr. Akif Şakir Şakar'ın 2 ayrı makalesini içeren neşriyat, C) Ampiyem tedavisi ile ilgili makalesinin yer aldığı 1934 yılına ait Tıp Dünyası Dergisi'nin kapağı, D) Akif Şakir Şakar'ın 1942 yılında basılan Harpte ayağın önemi isimli eserinin kapağı.

RESİM 5: Akif Şakir Şakar'ın 1960 yılında basılan Kısaca Humanizma ve Doğunun Geriliği isimli eserinin kapağı.

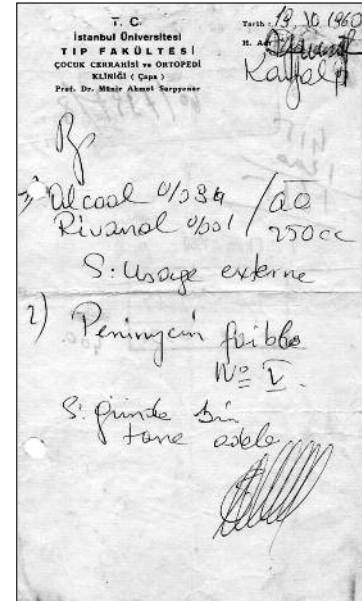
rinde erken tedavinin sosyal önemi”, “Harpte ayağın önemi” gibi sayısız makaleler yazmış ve bu şekilde de Ortopedi ve Travmatoloji'ye büyük katkılar sunmuştur (Resim 4a-d). 1960 yılında yazdığı ‘Kısaca Hümanizma ve Doğunun Geriliği’

adlı kitap, Ortopedi ve Travmatoloji dışında da üretken bir insan olduğunu göstermektedir (Resim 5). Akif Şakir Şakar, ölümünün 5. yılında özel bir tören ve bu tören için bastırılan bir kitapçık ile anılmıştır (Resim 6).

Prof. Dr. Münir Ahmed Sarpyener, yine Türkiye'nin ilk Ortopedi ve Travmatoloji uzmanlarından olup (Resim 7); uzun yıllar Ord. Prof. Dr. Akif Şakir Şakar ile beraber çalışmış ve geride sayısız eser bırakmıştır (Resim 8).⁵

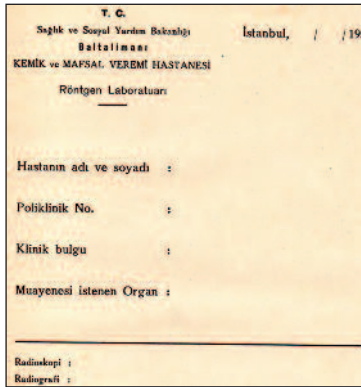
RESİM 6: Ölümünün 5. yıldönümünde Akif Şakir Şakar adına yapılan anma töreni için basılmış olan kitapçık.

RESİM 7: Prof. Dr. Münir Ahmed Sarpyener'e ait reçete kağıdı örneği.

RESİM 8: Prof. Dr. Münir Ahmed Sarpyener tarafından yazılmış olan Çocuk Bakımı adlı eserin 1949 yılına ait 6. baskısının kapağı.

RESİM 9: Baltalimanı Kemik ve Mafsalsal Verem Hastanesi'ne ait 1950'li yıllardan.

Baltalimanı Kemik Hastalıkları Hastanesi, 1944 yılında Kemik ve Mafsalsal Verem Hastanesi olarak kurulmuştur ve o tarihten beri Türk tıbbına hizmet vermektedir (Resim 9). Hastane kurulduğu yıllardan itibaren Ortopedi ve Travmatoloji alanında özellikle de kemik ve eklem tüberkülozu konusunda pek çok eğitim faaliyetinin içinde yer almış (Resim 10a, b) ve nihayet 2001'de bu alandaki ilk ve tek branş hastanesi ünvanını alarak tarihteki yerini almıştır.⁶

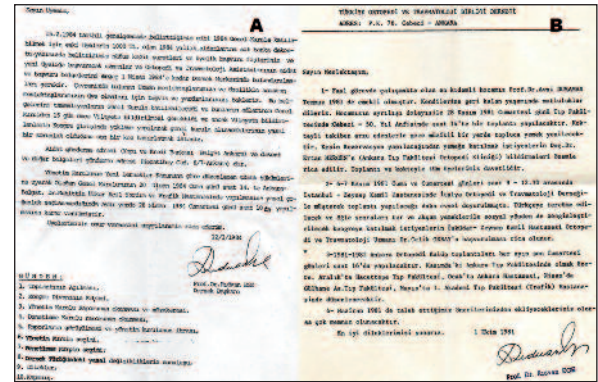
Prof. Dr. Rıdvan Ege, Türk Ortopedisini için unutulmaz önemi olan bir diğer isim olup; Türk Ortopedi ve Travmatoloji Birliği Derneği'nin (TOTBİD) kurucusudur (Resim 11a, b). Prof. Ege 100'den fazla kitabıyla Ortopedi ve Travmatoloji'ye paha biçilmez katkılar sunmuştur.⁴ 2007 yılında

TOTBİD tarafından yayınlanan bir kitap ile onurlandırılmıştır (Resim 12).

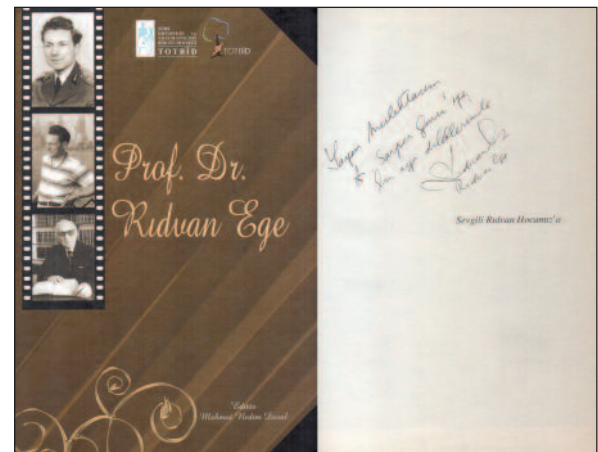
Resim 13'te, Ege Üniversitesi Ortopedi ve Travmatoloji Anabilim dalı eski başkanlarından Prof. Dr. Merih Eroğlu'na ait antetli kağıt, Op. Dr. Ata Topaloğlu tarafından yazılmış olan 1944 baskısı Menisk Yaralanmaları isimli kitabın kapağı ve eski Türkçe ile yazılmış bazı Ortopedi ders notları görülmektedir (Resim 13a-e).

YABANCI ORTOPEDİK EFEMERA ÖRNEKLERİ

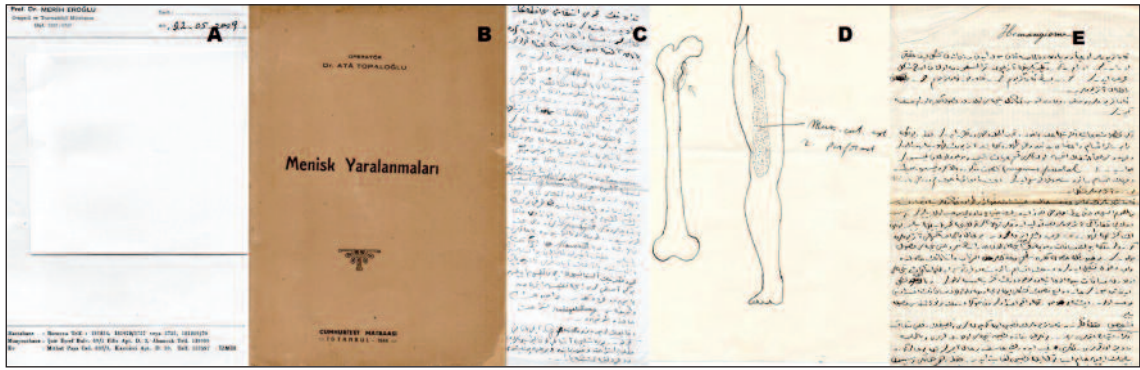
Benjamin Collins Brodie (1783-1862), özellikle kemik ve eklem cerrahisi üzerine uzmanlaşmış bir İngiliz cerrah olup; Ortopedide Brodie Absesi olarak bilinen duruma adını vermesi ile ün kazanmıştır⁷ (Resim 14). Prof. Dr. Adolf Lorenz (1854-1946)

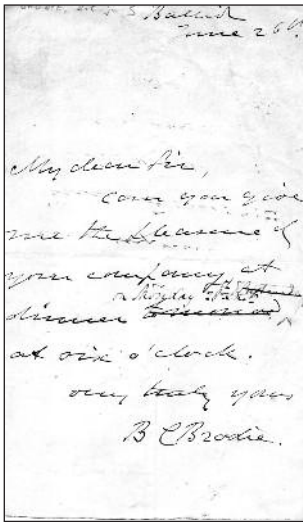
RESİM 11: A) 1984, B) 1981 tarihli, Prof. Dr. Rıdvan Ege imzalı 2 adet eski TOTBİD yazışması.

RESİM 12: 2007 tarihinde Prof. Dr. Rıdvan Ege adına basılmış olan anı kitabının kapağı.

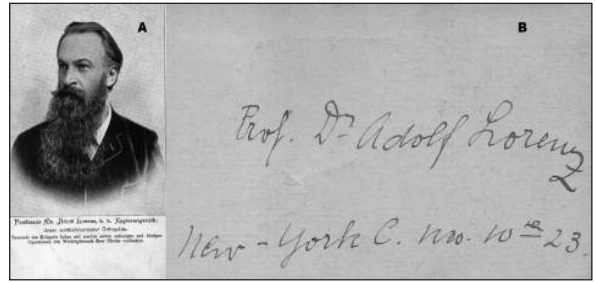

RESİM 13: A) Prof. Dr. Merih Eroğlu'na ait antetli kağıt, **B)** Dr. Ata Topaloğlu tarafından yazılan 1944 baskısı Menisk Yaralanmaları adlı kitabın kapağı, **C, D, E)** Eski Türkçe ile yazılmış 3 ayrı ortopedi ders notu.

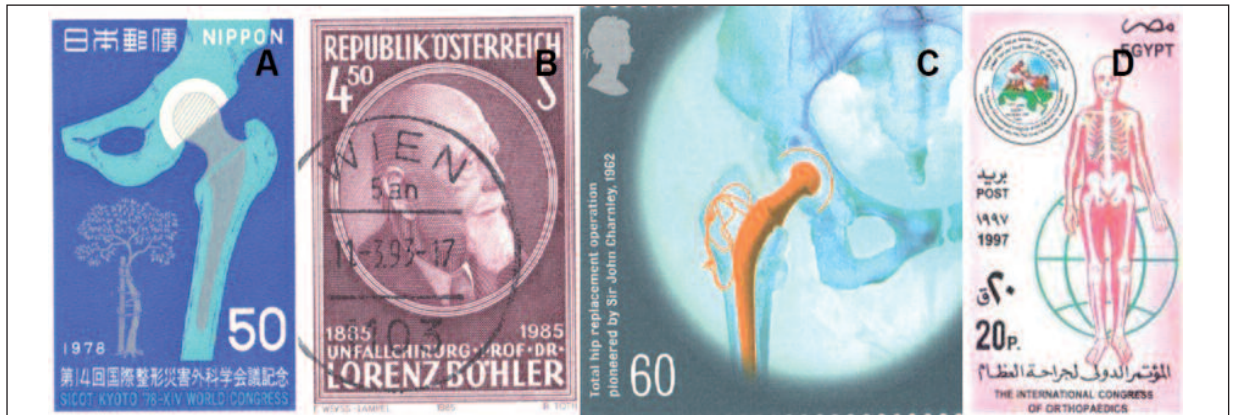

RESİM 14: Brodie'nin bir arkadaşına gönderdiği akşam yemeği daveti.

ise; özellikle doğumsal kalça çıkığı konusundaki çalışmaları ile dünya çapında şöhrete kavuşmuş ve Ortopedi ve Travmatoloji tarihinde unutulmaz isimler arasında yerini almıştır (Resim 15a, b).⁸

RESİM 15: A) Prof. Dr. Adolf Lorenz'in resmini taşıyan bir kartpostal, **B)** Adolf Lorenz'in imzasını taşıyan kağıt.

RESİM 16: A) 1978'de Japonya'da düzenlenen SICOT Toplantısı için basılan anma pulu, **B)** Lorenz Böhler'in doğumunun 100. yılı için basılan Avusturya pulu, **C)** John Charnley'in ilk kalça protezi uygulamasının yıldönümü nedeniyle bastırılan pul, **D)** 1997 yılında Mısır'da düzenlenen Ortopedi Kongresi nedeniyle bastırılan hatıra pulu.

Dünyada pek çok ülkede, Ortopedi ve Travmatoloji bilimine önemli katkılar sunmuş kimseler ya da Ortopedide önemli olay ve tarihlerle ilgili olarak basılmış pek çok pul ve pul ürünü bulunmaktadır. Resim 16'da farklı ülkelerde basılmış, Ortopedi ve Travmatoloji konulu pullara bazı örnekler görülmektedir (Resim 16a-d).

Resim 17'de, Ortopedi ve Travmatoloji Tarihi'nde önemli yeri olan bazı ortopedistlere ait itihafı kitap, makale ve ders notu örnekleri bulunmaktadır (Resim 17a-d).

YORUM

Efemera biriktirilmesi, özellikle son yıllarda tüm dünyada oldukça yaygınlaşmış olan bir hobidir. Efemera adı verilen materyallerin çok geniş bir kapsamı olması sebebiyle zaman içerisinde, efemera toplamanın alt çeşitleri oluşmuştur. Ortopedik efemera koleksiyonerliği, bir hobi olmasının yanısıra tarihe sahip çıkma ve geçmişi geleceğe taşıma açısından da önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

1. Kumar P, Nargund V. Samuel Pepys: a patient perspective of lithotomy in 17th Century England. J Urol 2006;175(4):1221-4.
2. Wilson GA, Field AP, Fullerton S. The big brown eyes of Samuel Pepys. Arch Ophthalmol 2002;120(7):969-75.
3. Helfand WH. The Nightingale's Song: Nurses and Nursing in the Ars Medica Collection of the Philadelphia Museum of Art. Philadelphia: Museum of Art Staff; 2000.
4. Atıcı E, Atıcı T. Türk Ortopedi ve Travmatolojisinde kilometre taşı hekimler ve katkıları. Ist Tıp Fak Derg 2010;73(4):104-7.
5. Gürsu S, Yıldırım T, Demir B, Şahin V. [Women can't be orthopaedic surgeons! Those knocking down the myth...]. Acta Orthop Traumatol Turc 2010;44(1):IV-IX.
6. Şahin V. Eğitim ve Araştırma Hastanesi olarak Baltalimanı. In: Şahin V, ed. İstanbul: Saraydan Hastaneye; 2011. p.107-14.
7. Buchanan WW. Sir Benjamin Collins Brodie (1783-1862). Rheumatology 2003;42(5):689-91.
8. Jackson RW, Pollo FE. The legacy of Professor Adolf Lorenz, the "bloodless surgeon of Vienna". Proc (Bayl Univ Med Cent) 2004;17(1):3-7.

RESİM 17: A) Dr. Reinhard Graf'ın kendi tekniğini anlattığı kitabının kapağı, **B)** Prof. Dr. Rene Verdonk'a ait bir yılbaşı tebrik kartı, **C)** Prof. Dr. Dietrich Tönnis'in Tönnis osteotomisini anlattığı ders notları, **D)** Prof. Dr. Laszlo Hangody'nin mozaikplasti tekniğini anlattığı makalesinin ilk sayfası.